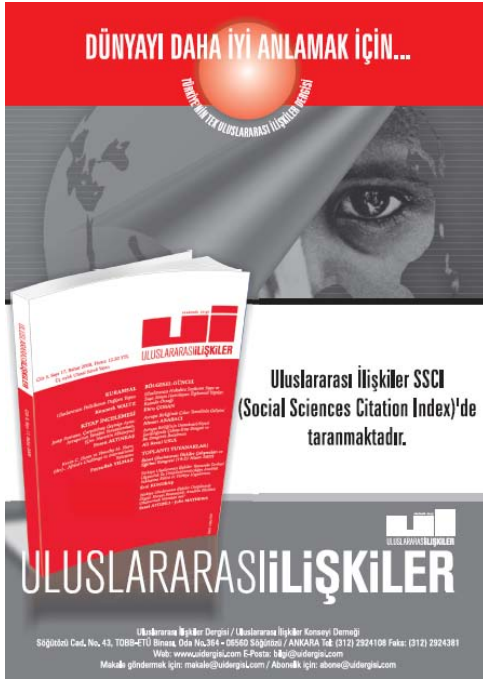

Yayın ilkeleri, izinler ve abonelik hakkında ayrıntılı bilgi:

E-mail: bilgi@uidergisi.com

Web: www.uidergisi.com

***Türkiye’de Uluslararası İlişkiler
Çalışmaları ve Eğitimi Kongresi
Tutanakları
(19-21 Nisan 2007)***

**Türkiye’de Uluslararası İlişkiler Alanında
Lisansüstü Eğitimin Sorunları**

Gencer Özcan

Prof. Dr., Yıldız Teknik Üniversitesi, Siyaset Bilimi ve
Uluslararası İlişkiler Bölümü

Bu makalenin tüm hakları Uluslararası İlişkiler Konseyi Derneği’ne aittir. Önceden yazılı izin alınmadan hiç bir iletişim, kopyalama ya da yayın sistemi kullanılarak yeniden yayımlanamaz, çoğaltılamaz, dağıtılamaz, satılamaz veya herhangi bir şekilde kamunun ücretli/ücretsiz kullanımına sunulamaz. Akademik ve haber amaçlı kısa alıntılar bu kuralın dışındadır.

Aksi belirtilmediği sürece *Uluslararası İlişkiler*’de yayınlanan yazılarda belirtilen fikirler yalnızca yazarına/yazarlarına aittir. UİK Derneğini, editörleri ve diğer yazarları bağlamaz.

Türkiye’de Uluslararası İlişkiler Alanında Lisansüstü Eğitiminin Sorunları

Gencer ÖZCAN*

Türkiye’de yüksek lisans eğitiminin karşı karşıya bulunduğu sorunları genelde örgün eğitimin sorunlarından özellikle de lisans eğitiminin sorunlarından ayırarak düşünmek mümkün değildir. Ülkemizde benimsenen sınav odaklı, ezbere dayanan eğitim sistemi yaratıcı ve eleştirel düşüncenin gelişimi üzerinde olumsuz etkiler yaratmaktadır. Ayrıca, uluslararası ilişkiler alanında yüksek lisans eğitiminin sorunlarını sosyal bilimlerin öteki alanlarında yaşanan sorunlardan ayrı düşünmek de mümkün değil. Bunlara ek olarak lisansüstü programlarında kurumdan kuruma ve kişiden kişiye değişebilecek sorunlarla da karşılaşabilmektedir.

Belirgin sorunları genelden özele giderek belli başlıklar altında sıralamaya çalışacağım.

Bu konulara girmeden önce bazı uyarılarda bulunmam gerekecek: Öncelikle bir eğitim bilimci olmadığımı belirtmem gerekiyor. İkincisi herhangi bir sayısal analiz yöntemi uygulayabilecek donanımım yok. Üstüne üstlük, gözlemlerim sadece İstanbul ve Ankara üniversitelerinden meslektaşlarım ile yaptığım görüşmelere dayanıyor. Dolayısıyla, benzer sorunların İstanbul ve Ankara dışındaki kentlerde bulunan üniversiteler için de geçerli olduğu varsayımından yola çıkıyorum. Bu varsayımımın doğru olup olmadığını anlamak açısından Anadolu üniversitelerinden gelen arkadaşlarımızın katkılarına gereksinim var.

Bu sorunlara değinirken önce değişik üniversitelerin lisansüstü programlarını yürütmekte olan meslektaşlarımla ve bu programlarda öğrenim gören öğrencilerle yaptığım söyleşilerden edindiğim izlenimleri aktaracağım. İkinci aşamada ise yine bu görüşmeler sırasında dile getirilen öneriler, çözüm ve çıkış yollarından kısaca söz edeceğim. Beklentim sıraladığım sorunlar ve çözüm yollarının tartışmalar açısından verimli bir çerçeve sunması.

Yapısal Sorunlar

Türkiye’de devletin sosyal bilimlere yaklaşımında görülen olumsuzluk lisansüstü eğitimin en önemli sorunu olarak değerlendirilebilir. Deyim

* Prof. Dr., Yıldız Teknik Üniversitesi, Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler Bölümü, Yıldız Beşiktaş, 80750 İstanbul. E-posta: gencer@superonline.com

yerindeyse, bu sorunu sorunların anası olarak görmek mümkündür. Teknik konularda ve sağlık alanındaki lisansüstü eğitimleri ile karşılaştırıldığında sosyal bilimler alanında lisansüstü eğitim adeta "olmasa da olur" edasıyla ele alınan bir konudur. Sorunları ciddiye alınmamakta, yeterli kaynak ayrılmamaktadır.

Genel eğilimlere bakıldığında kamunun sosyal bilimler alanında lisansüstü çalışmalar yapılmasını desteklemek gibi bir politikasının ya da önceliğinin olmadığı görülmektedir. Bir genç meslektaşımın çarpıcı ifadesiyle, sosyal bilimler alanına yatırım yapmak devlet tarafından "opera ya da baleye destek olmak" ile eş tutulmaktadır. Yine aynı meslektaşımın sözleriyle "devlet yeni akademisyenler yetiştirilmesi görevini yurtdışına ihale etmiş" durumdadır. Bu durumun yol açtığı en temel sorun, en iyi öğrencilerin yurtdışına gitmiş olması, daha da kötüsü akademik yaşantılarını yurtdışında sürdürmeye karar verebilmeleridir.

Bu başlık altında ele alınabilecek bir başka sorun ise kütüphanelerin durumudur. Kütüphane sorunu uluslararası dergilerin e-ortamlarda yayınlanmaları ile birlikte bir ölçüde hafifletilmiştir. Ancak, öğrencilerin çeşitli kaynaklara kolaylıkla ulaşamıyor olmaları genelde sosyal bilimler alanında, özelde ise uluslararası ilişkiler eğitiminin her düzeyde karşılaştığı önemli sorunlarından birisidir. Bu çerçevede kütüphanelerin öğrenciler tarafından ne kadar etkinlikle kullanılabildiği sorusu ciddi bir sorunla ilintilidir; ancak, başka bir başlık altında dikkate alınması gereken bir konudur.

Devletin öğretim üyesi yetiştirmek konusunda takındığı kayıtsız tutum uluslararası ilişkiler alanında öğretim üyesinin azlığı sorununa yola açmakta, bu sorun ise lisansüstü eğitimde yaşanan pek çok sorunun nedeni olarak karşımıza çıkmaktadır. Yeterince seçimlik ders açılmaması, yüksek lisans ve doktora sınıflarında olması gerekenden fazla sayıda öğrencinin birikmesi vb. sorunlar öğretim üyesi azlığının yol açtığı öteki sorunlar olarak kaydedilmektedir.

Uluslararası ilişkiler öğretim üyeleri siyasal tarih ve siyaset bilimi öğretim üyeleri ile karşılaştırıldığında sayıca daha azdır. Sadece uluslararası ilişkiler öğretim üyeleri tarafından verilebilecek türden dersleri vermek durumunda kalmaktadırlar. Bu durum beraberinde başka sorunlara yol açmaktadır. Uluslararası ilişkiler alanında yeterli sayıda seçimlik derslerin açılmamasına, uluslararası ilişkiler dersleri sınıflarındaki öğrenci sayısının kabarmasına neden olmaktadır.

Aşırı ders yükü sorunu beraberinde karşılaşılan bir başka sorun ise uluslararası ilişkiler derslerinin lisansüstü dersi olarak yeniden tasarlanması için yeterince sürenin ayrılamaması ve sonuç olarak lisansüstü derslerinin lisans derslerini tekrar etmek durumunda kalmasıdır. Li-

sansüstü derslerinin lisans derslerinin tekrarından ibaret kalması gerek öğrenciler gerekse öğretim üyeleri tarafından en sık dile getirilen sorunlardan birisidir.

İkinci büyük yapısal sorun ise lisansüstü eğitime gelen öğrencilerin donanım eksikliği sorunudur. Temel okumaların yapılmamış olması, düşüncelerin yazılı olarak ifade edilmesi alışkanlığından yoksunluk, araştırma teknikleri konusunda deneyimsizlik gibi yapısal sorunlar nedeniyle lisans eğitimi sırasında “izci-gözcü” ve “bibliyofilik öğrenci” tipi yaratılamamakta, bu sorunlar olduğu gibi lisansüstü eğitime devredilmektedir. Sonuç olarak yüksek lisans derslerinde analitik düşünme alışkanlığını kazanamamış, sorgulama ve eleştirel düşünme yeteneğinden yoksun öğrencilerle işe yeniden başlanmaktadır.

Üçüncü yapısal sorun ise uluslararası ilişkiler alanında lisansüstü eğitimin sadece “Türkiye odaklı” olmasıdır. Bölge ve alan çalışmalarına yönelik programların ve derslerin yokluğu sorunu gerek öğrenciler gerekse öğretim üyeleri tarafından en sık dile getirilen sorunlardan birisidir. Yüksek lisans ders planlarına bakıldığında açılan alan derslerinin sadece doğrudan Türkiye’yi ilgilendiren bölgelere ilişkin olduğu görülmektedir. Bir başka gelişme ise AB ile bütünleşme sürecinin ivme kazanmasına koşut olarak açılan AB’ye ilişkin ders ve programların sayısında görülen artıştır. Bu eğilim bir yanıyla son derece doğaldır. Ancak, sözgelimi Türkiye ve Ortadoğu ülkeleri arasındaki ilişkileri konu alan derslerin yanı sıra doğrudan ve tikel olarak Ortadoğu ülkelerini konu alan derslerin açılmamış olduğu görülmektedir. Türkiye Lübnan’a asker göndermekte, ancak Türkiye üniversitelerinde Lübnan uzmanı olan ve münhasıran Lübnan, Suriye ve İsrail üzerine çalışmalar yapan bir uzman bulunmamaktadır, ya da en iyi olasılıkla bu uzmanların sayısı bir elin parmaklarıyla sayılabilecek kadar azdır. Bunun sonucunda derslerde bir meslektaşımın ifadesiyle ayrıntılı resimler çizilememekte, resimler “çoğu zaman kalın fırçalarla” yapılmaktadır.

Tezlere gerekli zamanın ayrılmaması en sık rastlanan sorunlardan birisidir. İyi bir tez hazırlanabilmesi için hem öğrenci hem de öğretim üyesinin yeterli emeği harcamaması yazılan tezlerin kalitesinde büyük bir düşüşe yol açmaktadır. Burada esas sorumluluğun öğretim üyesinde olduğu açıktır. Öğretim üyeleri öğrencileri yüksek lisans ve doktora tezleri konusunda yeterince motive edememektedirler, yönlendirme ve düzeltme için gerekli zamanı, emeği harcamamakta ya da harcamamaktadırlar. Eğer öğrenci yeterli işçiliği harcamak konusunda çok kararlı değilse tez olduğu gibi jürinin önüne gelmektedir. Sorun jüriler düzeyinde de devam etmektedir. Jüri üyelerinin tezleri okumadan jüriye katılmaları neredeyse olağan bir durum olarak karşılanmaktadır.

Sonuç olarak, iyi danışmanlık sürecinden geçmemiş yanlılarla dolu tezler, bu tezleri okumayan jürilerin önüne gelebilmekte, sonuçta okunmuş gibi yapılan tezler sözümona eleştiriler eşliğinde kabul edilebilmektedirler. Okunmayan tezler sorununun daha sonraları da kendisini ileriki aşamalarda okunmayan dosyalar olarak sürdürdüğünü belirtmemiz gerekiyor.

Bu soruna biraz daha yakından bakabilmek ve nesnel bir değerlendirme yapmak zorundayız. Ders yükünün ve idari iş yüklerinin fazlalığı danışmaların tezlere gereken zamanı ayıramamasına neden olmaktadır. Öğrencilerin kendilerini yazılı olarak ifade etmek konusunda karşılaştıkları sorunlar tezlerin düzeltilmesi için gereken zamanı artırmaktadır. Bu sorunun kurumsal düzeyde çözüm aranması gereken bir konu olduğu açıktır. Bütün bunlara karşın, öğretim üyelerinin dersleri ve öğrencileri değişik nedenlerle ikinci plana itmeleri sorunu üzerinde de durmak gerekmektedir. Özellikle projelere ve fonlanmış çalışmalara ağırlık verilmesi varlık nedenimiz olan öğrencilerimize ve derslere yeterince zaman ayırmamamıza neden olmaktadır. Buradan sözü bir başka öznel soruna getirmiş oluyorum. Öğretim üyeleri tez danışmanlıklarını, kendi öğrenim deneyimlerinin parçası olarak görmek yerine gereksiz bir iş yükü ya da angarya olarak algılamaktadırlar.

Uluslararası ilişkiler giriş, uluslararası ilişkiler kuramları, dış politika analizi vb. konusunda çeşitli Türkçe kaynak kitapların bulunmaması çarpıcı bir eksikliklerdir. Eğitimin Türkçe yapıldığı bölümlerde lisans ve lisansüstü dersler için kaynak olarak gösterilebilecek, birbirleriyle karşılaştırılabilecek nitelikte kaynak kitapların son derece sınırlı olması üzerinde durulması gereken bir başka sorundur. Türkiye’de lisansüstü eğitim veren ellinin üzerinde uluslararası ilişkiler bölümü varsa bir ağzda onlarca uluslararası ilişkiler giriş, uluslararası ilişkiler kuramı ya da Türk dış politikası ders kitabından söz etmemiz gerekecektir. Türk dış politikası ders kitabından gidecek olursak, Baskın Oran tarafından derlenen ile Faruk Sönmezoğlu tarafından yazılan Türk dış politikası kitapları dışında kapsamlı monografilerden söz etmek hala mümkün değil. Deyim yerindeyse, Türk dış politikası derslerinin “milli kitaplar” olan bu çalışmalardan başka çalışmalarla zenginleştirilmesi gerekmektedir.

Öğrencilere Özgü Sorunlar

Bu başlık altına sokulabilecek en önemli sorun öğrencilerin motivasyon eksikliğidir. Yüksek lisans eğitimi geleceğini henüz planlayamamış öğrenciler tarafından, bir öğretim üyesinin ifadesiyle “hayatı erteleme faaliyeti” olarak görülmektedir. Öğrenciler bazen işsizlik sorununun sonucu olarak, iş bulana kadar vakit geçirmek üzere, ya da yarın iş ararken iş bulmasına kolaylık sağlayacağı düşüncesiyle, tabii en kötüsü “asker-

likten kaçmak” üzere lisansüstü eğitime yönelebilmektedir. Bu niyetlerle yola çıkan öğrencilerin motivasyonlarının kalıcı olacağı düşünülemez. Bu da bizleri en sık rastlanan öznel sorun ile, öğrencilerin “heyecan eksikliği” içinde olmaları durumuyla karşı karşıya bırakmaktadır. Motivasyon eksikliği sınıfta bulunan öteki öğrencileri ve bu arada da doğal olarak öğretim üyesini de etkileyebilmektedir. Bu durum hocası ve öğrencisiyle tüm yüksek lisans sınıfını bir arkadaşımızın belirttiği gibi, “yarını olmayan bir iş yapar” havasına girmesine neden olmaktadır.

Lisansüstü eğitim sırasında yaşanan en temel sorun daha nesnel ve çeşitli sorunların altında yatmaktadır. Öğrencilerin eğitimlerini sürdürebilecek ekonomik kaynaklardan yoksun olmaları başka işlerde çalışmalarını gerektirmekte ya da daha kötüsü eğitimlerini yarıda kesmelerine neden olabilmektedir. Özellikle yüksek lisans sınıflarında derse devamsızlık, okumaların yeterince yapılamaması gibi sorunların altında lisansüstü eğitim için burs olanaklarının bulunmaması yatmaktadır. Çalışan öğrenciler derslerin akşam saatlerine kaydırılmasını, tüm derslerin bir ya da iki gün içinde toparlanmasını, ya da sadece hafta sonlarında ders yapılmasını istemektedirler. Bazı durumlarda da ders programlarını iş programlarına bakarak oluşturmaktadırlar. Çözüm aranması gereken, çözüm arandığında da muhtemelen en kolay çözümlenebilecek sorunun lisansüstü eğitim için burs olanaklarının sağlanması olduğunu düşünüyorum.

Çıkış Yolları

Lisansüstü eğitimin karşı karşıya bulunduğu sorunlara çözüm yolu oluşturacak öneriler üzerinde durmak istiyorum.

Ortak Programlar Yaratılması

Buraya kadar dile getirdiğim sorunlardan bazıları özellikle de lisansüstü programların kısıtlılığı sorununu aşabilmek, çeşitlenmeyi artırabilmek, alan araştırmaları ve uzmanlık çalışmalarının artmasını sağlamak, öğretim üyeleri üzerindeki ders yükünü azaltabilmek, daha motive öğrencilerle birlikte ders yürütebilmek gibi amaçlara birlikte hizmet edebilecek bir çözüm yolu ortak programlar yaratabilmektir. Bu önerinin çekiciliği kolaylıkla gerçekleştirilebilir olmasından kaynaklanmaktadır. Kaldı ki kaynakları çok daha yeterli olan üniversiteler tarafından uygulanmaktadır.

Yakın disiplinlerle birlikte yürütülen programlar açılması

IR ve İletişim

IR ve Ekonomi

IR ve Göç Çalışmaları

IR ve Azınlıklar

IR ve Din

IR ve Savunma Ekonomisi

Programlara ayırt edici kimliklerin kazandırılması

Orta vadede önerilebilecek çözüm ise üniversitelerin lisansüstü eğitimlerinde özgün farklılıklar yaratacak biçimde programlarını gözden geçirmeleri ya da geliştirmeleridir. Bu konuda başarılı uygulamalardan birisini İBÜ yapmaktadır. Türkiye-Yunanistan İlişkileri odaklı bir programa geçildikten sonra programa duyulan ilgiyi arttığı görülmüştür.

Burs Sorunu

Burs sorunu çerçevesinde değindiğimiz sorunlara çözüm getirmek üzere 50/D olarak bilinen araştırma görevlisi statüsünün yüksek lisans eğitimine başlayan ve ilk dönemde belli bir başarı düzeyini yakalayabilen tüm öğrencilere tanınması sorunları kökünden çözebilir.